

Empirical Study on the Level of Expression of the Sovereignty of the Students' Psychological Space

Емпіричне дослідження рівня вираження суверенності психологічного простору в студентів

Iryna Havryliuk

Postgraduate Student in
Psychology

Ірина Гаврилук

аспірантка

E-mail: ira_gu@ukr.net

orcid.org/0000-0001-6893-4908

Researcher ID: [E9763-2019](https://orcid.org/0000-0001-6893-4908)

*Lesya Ukrainka Eastern
European National University,
Lutsk, Ukraine
49, Voli Avenue, Lutsk,
Volyn region, 43025*

*Східноєвропейський
національний університет
імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
пр. Волі, 49, м. Луцьк,
Волинська обл., 43025*

Original manuscript received February 24, 2019

Revised manuscript accepted March 22, 2019

ABSTRACT

The article is devoted to the theoretical and empirical grounding of modal characteristics of a psychological space of student youth in the social and adaptive dimension. The basic constructs of a personality space have been analyzed and age, social and psychological characteristics of student youth have been outlined. It has been stated that the full functioning of a personality space invests the processes of effective social and psychological adaptation. The procedural and methodical support of studying the problem of interrelation of the modal characteristics of a personality space and the indicators



of social and psychological adaptation of student youth has been developed. 157 students of psychological and sociological specialties took part in the research. The modal characteristics of a personality space have been concretized and the profile of social and psychological adaptability of students differentiated according to the criterion of sovereignty of a psychological space has been clarified: students with a high level of sovereignty of a psychological space have demonstrated the real controllability of the living environment (perception of physical body, territory, things, habits, social connections and values), which is the feature of social and psychological adaptation and psychic well-being of a person and have shown high indicators of autonomy and independence; the expressed modal feature of sovereignty of territory, things and values has been noted in the group of students with an average level of sovereignty of a psychological space, and more advanced self-acceptance, acceptance of others and internality dominate in indicators of social and psychological adaptation; modal features of sovereignty of things and values were the characteristics of low-level students, and indicators of social and psychological adaptation were localized in the striving field for emotional comfort. The conclusion has been made about the determination of modal features of a personality space by the indicators of social and psychological adaptation of student youth arranged in the complexes of social and psychological comfort of a personality: the complex of independent control has been verified in the group with high indicators of sovereignty of a psychological space; the complex of internal rationality – in the group with average indicators of sovereignty; and the complex of emotional frustration – in the group with low level of sovereignty. The complex of independent control and the complex of internal rationality determine the positive features of social and psychological adaptability of a personality, in contrast to the complex of emotional frustration, which absorbed the disadaptation characteristics of students' behavior.

Key words: *psychological space of a personality, sovereignty of a psychological space, social and psychological adaptation, complex of social and psychological comfort of a personality, students.*

Вступ

Сучасна реальність соціально-економічного й історико-політичного розвитку Української держави актуалізує проблему вивчення внутрішнього світу особистості, з усіма тенденціями та закономірностями її становлення й розвитку в нестабільних, навіть критичних умовах. Вікові та со-

ціально-психологічні характеристики студентської молоді є свідченням того, що процес їх соціалізації – це динамічне явище їх входження в соціальну сферу, де провідну роль у її повноцінному функціонуванні відіграє особистісний простір.

У вітчизняній та зарубіжній психологічній літературі розроблено низку теоретичних концепцій, у яких використовуються поняття «життєвий простір», «образ світу», «образ Я», «суб'єктивний простір», «психологічний простір» тощо, однак малочисельними є дослідження, де б на практичному рівні було операціоналізовано модальний зміст просторової організації особистості в межах її соціально-адаптивної захищеності. У зв'язку з цим актуалізується необхідність розробки теоретичних положень та емпіричних програм вивчення модальних ознак особистісного простору студентської молоді у соціально-адаптивному вимірі.

Мета статті – розглянути модальні ознаки психологічного простору студентської молоді у соціально-адаптивному вимірі.

Завдання статті

1. Теоретичний аналіз проблеми психологічного простору студентської молоді у соціально-адаптивному вимірі.
2. Емпіричне дослідження рівнів вираження суверенності психологічного простору студентської молоді.

Методи та методики дослідження

У процесі дослідження для розв'язання поставлених завдань використано теоретичні (теоретико-методологічний аналіз проблеми, систематизація наукових літературних джерел, порівняння й узагальнення даних) та емпіричні («Суверенність психологічного простору» С. Нартова-Бочавер і «Дослідження соціально-психологічної адаптації» К. Роджерс і Р. Даймонд) методи. Статистична обробка даних здійснювалась за допомогою комп'ютерного забезпечення SPSS для Windows, версія 13.0. Перевірку гі-

потези про відмінності у вираженні певних психологічних характеристик одночасно між трьома і більше вибірками ми здійснювали за непараметричним критерієм Краскела – Волліса, а також проводили кореляційний аналіз для встановлення взаємозв'язку між діагностованими показниками.

Результати та дискусії

Вікові характеристики студентства вміщують у собі всю палітру психологічних утворень когнітивної, мотиваційної, поведінкової та емоційної сфер, де провідна позиція відводиться активній регуляції особистісних меж життєвого простору з метою досягнення стійкої внутрішньої позиції. Сутністю молоді та проявом її головної соціальної якості є міра досягнення нею соціальної суб'єктності, ступінь засвоєння суспільних відносин та інноваційної діяльності. Саме у цей період формуються власні погляди на суспільні явища, відбувається включення молоді людини в діяльність багатьох сфер суспільства.

Особливості подання студентства як групи розкриваються в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених (Вірна, 2014; Коширець, 2010; Сербін, 2018; Еріксон, 1996). Але, незважаючи на це, в силу своєї мобільності та схильності впливу соціальних змін, що відбуваються в суспільстві, студентство не можна назвати повністю вивченою й описаною одиницею соціуму. Студентство, будучи складовою частиною молоді, являє собою специфічну соціальну групу, що характеризується особливими умовами життя, праці та побуту, соціальною поведінкою і психологією, системою ціннісних орієнтацій. Як зазначає Ю. Сербін, студентство є специфічною соціальною групою і її потрібно вивчати в контексті властивого тільки їй способу життя (Сербін, 2018: 21).

На студентський вік припадає процес активного формування соціальної зрілості як готовності до життєвого (особистісного та професійного) самовизначення. Соціаль-

на зрілість формується внаслідок взаємодії соціогенних потреб із цінностями соціального оточення. У такий спосіб особистість вбудовується як соціальний суб'єкт у цілісну систему конкретного суспільства. Показники соціальної зрілості полягають у: системності знань про світ і цілісності світогляду; стійкому професійному виборі й високій мотивації досягнення життєвого шляху; здатності до саморегуляції поведінки, адаптації в соціумі та самореалізації; готовності до охорони здоров'я в інтенсивних умовах навчання та праці, до створення сім'ї; стійкості соціально-моральних орієнтацій, громадянській позиції, високому духовному потенціалі розвитку особистості.

Є усі підстави вважати, що простір соціально зрілих осіб є суверенним, у той час як простір із порушеними межами (прояви агресії, вандалізму, злочинства тощо) є депривованим (Berlyne, 2014; Plutchik, 1990; Rory, 2001). Загальною особливістю такої асоціальної поведінки в юнацькому віці є наявність у життєвому просторі юнаків деприваційної ситуації, у якій відсутня можливість задоволення важливих психічних потреб, що призводить до психологічної руйнації людини як індивідуальності (Гошовський, 2008: 76). Зрозуміло, що такі особливості персональної просторової організації є лише складовою щодо цілісного розуміння особистісного простору, який найчастіше визначають як форму відображення психологічної реальності особистості та як систему її відносин із навколишнім світом у даний момент часу.

К. Абульханова-Славська у концепції життєвого шляху особистості зазначає, що самовизначення є процесом і результатом вибору особистістю своєї позиції, цілей і засобів самоздійснення в конкретних обставинах життя; психологічним механізмом набуття та прояву особистістю свободи є встановлення людиною своїх власних особливостей, можливостей, здібностей, вибір людиною критеріїв, норм оцінювання себе, цінностей, виходячи з вимог соціуму і до самої себе (Абульханова-Славская, 1991). Перетворення

студента на суб'єкт, зацікавлений у самозміні, зумовлює подальше його становлення як професіонала, здатного до побудови своєї діяльності, її змін і розвитку. На особливості формування особистісного простору впливають такі чинники, як культурно-історичні (соціальні сфери, що є об'єктом ідентифікації в юнацькому віці, соціальні ролі, експектації (очікування суспільства)), та внутрішні особливості особистості, які визначають її можливості, здатності, потреби. Внутрішні та зовнішні чинники формування особистісного простору є взаємопов'язаними та взаємозумовленими, про що свідчать факти впливу соціально-психологічних змін на формат позитивного перетворення чи негативної дестабілізації структур життєвого простору молодій людині.

У своїх працях С. Нартова-Бочавер, обґрунтовуючи поняття «психологічний простір особистості», вказує на те, що стан кордонів власного психологічного світу значною мірою визначає ставлення людини до елементів середовища, тобто її світовідчуття загалом. Якщо слідувати думці науковця, що особистісний простір виконує низку складних функцій – захисну, репрезентативну, контролюючу, ідентифікуючу, які конкретизують його характеристики: реальність, наповненість, структурність, співіснування та взаємодія компонентів (Нартова-Бочавер, 2002), то саме особистісний простір визначає зміст соціально-інформаційного впливу на особистість. Психологічний простір особистості включає комплекс фізичних, соціальних і чисто психологічних явищ, із якими людина себе ототожнює (територію, особисті предмети, соціальні прихильності, установки). Ці явища стають значущими в контексті психологічної ситуації, набуваючи для суб'єкта особистісного смислу, і починають оборонятися усіма доступними фізичними та психологічними засобами (Нартова-Бочавер, 2005).

За В. Коширець, особистісний простір, як один із компонентів багатогранної структури життєвого простору сту-

дентської молоді, є внутрішньо інтегрованим образом суб'єктного характеру, який забезпечує адекватний рівень соціально-психологічної адаптації та становлення соціальної зрілості, самоствердження і самоактуалізації сучасного студента (Коширець, 2010).

У нашому дослідженні ми розуміємо психологічний простір особистості як складову соціального простору, що розкриває специфічний внутрішній «мікросвіт» через ознаки соціально-психологічної адаптованості.

Вибірку дослідження склали студенти факультету психології та соціології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. У дослідженні взяли участь 157 осіб, віком від 18 до 25 років.

Базовою методикою вивчення проблеми стала методика С. Нартової-Бочавер «Суверенність психологічного простору», за допомогою якої визначено три основні групи досліджуваних студентів із різними показниками суверенності психологічного простору: високий, середній і низький. Фіксація показників суверенності психологічного простору в загальній вибірці досліджуваних студентів склала 45,9% досліджуваних студентів із високим рівнем вираження суверенності психологічного простору; 38,2% – студенти із середнім рівнем; 15,9% – студенти з низьким рівнем вираження суверенності психологічного простору. Зафіксований відсотковий розподіл досліджуваних за рівнем вираження їх суверенності психологічного простору відображає позитивну тенденцію прояву автономності, самостійності й стійкості у більшій частині вибірки, що засвідчує відкритість особистісного досвіду цих студентів щодо життєвої та професійної реалізації. Позиція середнього рівня вираження особистісної суверенності пов'язана з відсутністю чіткого визначення психологічних резервів самореалізації студентів і часто проявляється як невпевненість, сором'язливість та інертність. Ознаки депривованості локалізовані у показниках низького рівня вираження суверенності психологічного простору, що

блокують повноцінний розвиток особистості. Подібні результати знаходимо у дослідженнях С. Нартової-Бочавер і В. Коширця, де дослідниками зафіксовано ідентичний відсотковий розподіл досліджуваних студентів за рівнем вираження особистісної суверенності (Коширець, 2014; Нартова-Бочавер, 2005).

Аналіз середньогрупового розподілу показників за шкалами опитувальника показав, що у групі студентів із високим рівнем суверенності психологічного простору за усіма шкалами методики простежується виражений (високий) рівень, що є закономірним явищем супроводу вираженого загального почуття автономності, незалежності, самостійності власної особистості, які досягаються засобом регуляції особистісних меж, у першу чергу, їх установленням, що робить простір відкритим. Саме така реальна контрольованість життєвого середовища (сприйняття фізичного тіла, території, речей, звичок, соціальних зв'язків і цінностей) є ознакою соціально-психологічної адаптації та психічного благополуччя людини, на відміну від реальних ознак установлення захисних меж особистісного простору, як-от у групі студентів із низьким рівнем суверенності психологічного простору, де зафіксовані найнижчі показники за усіма шкалами.

Із метою порівняння виокремлених груп між собою за встановленими психологічними характеристиками суверенності психологічного простору, ми обрали непараметричні методи математичної статистики, зокрема непараметричний H -критерій Краскела – Волліса. Це аналог однофакторного дисперсійного аналізу для незалежних вибірок, призначений для перевірки гіпотези про відмінності у вираженні певних психологічних характеристик одночасно між трьома і більше вибірками ($k > 2$). Основна ідея H -критерію Краскела – Волліса ґрунтується на відображенні усіх значень вибірок, що порівнюються у вигляді однієї загальної послідовності упорядкованих (прорангованих) значень із подальшим обрахунком середнього рангу

для кожної вибірки. Чим менше збігів між ранговими показниками, тим більше відрізняються вибірки (без конкретизації напрямку відмінностей). Базовими статистичними показниками достовірності обрахунків для цього критерію є емпіричне значення показника χ^2 , число ступенів свободи та р-рівень значущості отриманих даних (Бююль, 2005).

Результати застосування непараметричного Н-критерію Краскела – Волліса до сформованої матриці емпіричних даних опитувальника вивчення суверенності особистісного простору подано у табл. 1.

Таблиця 1

Результати обрахунку Н-критерію Краскела – Волліса для визначення психологічних відмінностей суверенності особистісного простору досліджуваних груп студентів

Діагностичні показники	Група 1	Група 2	Група 3	χ^2	Стандартне відхилення	р-рівень значущості
	Ранги					
Суверенність психологічного простору	299,5	151	44,5	314,48	2	0,000**
Суверенність фізичного тіла	284,3	149	55,6	292,55	2	0,000**
Суверенність території	278,3	152	73,8	308,67	2	0,000**
Суверенність речей	295,7	161	52,8	288,11	2	0,000**
Суверенність звичок	268,0	153	64,5	308,78	2	0,000**
Суверенність соціальних зв'язків	288,9	143	42,5	313,78	2	0,000**
Суверенність цінностей	276,0	169	46,4	272,66	2	0,000**

Примітка. Рівень достовірності: ** $p \leq 0,001$.

Отримані результати показали, що студенти з високим рівнем прояву суверенності психологічного простору отримали найвищі значущі результати, за якими закономірно визначається й загальний високий показник суверенності психологічного простору.

Подальший аналіз стосується вивчення показників соціально-психологічної адаптації досліджуваних студентів за виокремленими групами. Середньогруповий зріз показників за шкалами методики діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда демонструє суттєві відмінності за показниками: в групі 1 найвищими виявилися показники адаптації, емоційного комфорту та домінування; в групі 2 найвищі показники зафіксовані за шкалою самоприйняття, прийняття інших та інтернальності; в групі 3 зафіксовані емпіричні дані за усіма шкалами методики виявилися нижчими, порівняно з двома попередніми групами.

Таблиця 2. Результати обрахунку Н-критерію Краскела – Волліса для визначення психологічних відмінностей соціально-психологічної адаптації досліджуваних студентів

Діагностичні показники	Група 1	Група 2	Група 3	χ^2	Стандартне відхилення	р-рівень значущості
	Ранги					
Адаптація	214,7	184,4	95,1	73,396	2	0,000**
Самоприйняття	156,6	196,5	111,2	72,263	2	0,000**
Прийняття інших	164,5	199,0	114,0	27,987	2	0,000**
Емоційна комфортність	219,2	208,0	139,0	27,703	2	0,000**
Інтернальність	158,4	222,2	95,3	128,007	2	0,000**
Домінування	193,2	191,3	121,3	26,028	2	0,000**

Примітка. Рівень достовірності: ** $p < 0,001$.

Результати застосування непараметричного Н-критерію Краскела – Волліса до сформованої матриці емпіричних даних методики діагностики соціально-психологічної адаптації подано у таблиці 2.

Аналіз розподілу показників цієї методики в групах студентів із різним рівнем суверенності психологічного простору показав, що загальна тенденція прояву відмінностей полягає в тому, що для студентів із високим і середнім рівнями суверенності психологічного простору властиві вищі показники адаптованості, що проявляється у відповідальності людини, на яку завжди можна покластися, така людина завжди приймає правила і вимоги, яким слідує; вона вміє керувати собою і власними вчинками, самоконтроль для неї не проблема, а прийнявши рішення, слідує йому, вона любить розмірковувати і розраховує, переважно, на власні можливості. У цих студентів (особливо в студентів групи 2) більш розвинуте самоприйняття, що виражається у прийнятті своєї зовнішньої та внутрішньої привабливості, переживанні задоволеності собою та рефлексивному самопізнанні; їх прийняття інших, що виражається у створенні теплих і довірливих стосунків з іншими, вмінні дивитися на світ очима інших, любити людей і, як наслідок, знаходити з ними контакт, їх комунікабельність і відкритість дає змогу толерантніше ставитися до інших. Високі показники емоційного комфорту (особливо в групі 1) у відкритому вираженні своїх почуттів та емоцій, відкритість, оптимістичність і віра в майбутнє роблять цих студентів внутрішньо задоволеними, врівноваженими й упевненими в собі; водночас високі показники прагнення до домінування доводять наявність у цих студентів переживання неперевершеності над іншими і надмірного прагнення до успіху й схвалення. Показники інтернальності виявилися домінуючими в групі 2, що засвідчує вищий внутрішній контроль і, відповідно, й вищі вимоги до себе, що може супроводжуватися й звинуваченням себе за невдачі.

Отримані результати свідчать, що рангові показники діагностичних критеріїв відрізняються між собою, що демонструє диференціацію психологічних особливостей респондентів із різним рівнем прояву суверенності психологічного простору.

Узагальнення щодо соціально-адаптивного виміру психологічного простору особистості в період професійного самовизначення потребує вивчення значущих взаємозв'язків між діагностованими показниками, для чого було використано кореляційний аналіз. У досліджуваних із високим показником розвитку суверенності психологічного простору виявлено позитивний зв'язок між показниками суверенності фізичного тіла і показниками самоприйняття як ставлення особистості до себе ($r = 0,24$ при $p \leq 0,05$); між показниками суверенності території та показниками самоприйняття як ставлення особистості до себе і прийняття інших як ставлення до оточуючого світу, до людей, які оточують (відповідно $r = 0,39$ при $p \leq 0,05$ і $r = 0,31$ при $p \leq 0,05$); між показниками суверенності світу речей і суверенності звичок та показниками емоційної комфортності (відповідно $r = 0,34$ при $p \leq 0,05$ і $r = 0,30$ при $p \leq 0,05$); і негативний зв'язок між показниками суверенності соціальних зв'язків і суверенності цінностей та показниками інтернальності (відповідно ($r = -0,24$ при $p \leq 0,05$ і $r = -0,31$ при $p \leq 0,05$)). Виявлені взаємозв'язки характеризують студентів цієї групи як рішучих та оптимістично спрямованих у життєвій і професійній реалізації, адже суверенність фізичного тіла констатує їх соматичне благополуччя, територіальна суверенність підтверджує безпеку їх фізичного простору, а суверенність світу речей і звичок оформлена у відчуття особистісної впевненості у власній привабливості й прийняття просторово-часової організації особистого і суспільного життя, що безумовно визначає їх соціально-психологічну адаптованість в ознаках адекватного самоприйняття і позитивного ставлення до інших – вони переважно конструктивно самокритичні, довірливо-

толерантні у взаєминах з іншими і відкриті до емоційних переживань. Загалом означені характеристики нами верифіковано у комплекс *самотійного контролю* особистості.

У досліджуваних із середнім показником розвитку суверенності психологічного простору виявлено позитивний зв'язок між показниками суверенності речей і показниками адаптації як процесу активного пристосування індивіда до умов середовища ($r = 0,38$ при $p \leq 0,05$); між показниками суверенності цінностей і показниками самоприйняття як ставлення особистості до себе ($r = 0,25$ при $p \leq 0,05$); також зафіксовано негативний кореляційний зв'язок між показниками суверенності фізичного тіла та показниками емоційного комфорту ($r = -0,30$ при $p \leq 0,05$). Опис виявлених характеристик вираженої поваги до особистої власності та свободи смаків і світогляду цих студентів, у комплексі з такими характеристиками соціально-психологічної адаптованості, як уміння орієнтуватися у вимогах оточуючого середовища, а саме приймати його вимоги і правила та слідувати варіантам раціонального прийняття рішень у проблемних ситуаціях, не втрачаючи при цьому впевненості у своїх силах і відвертості у стосунках з іншими людьми, дав змогу визначити комплекс *інтернальної раціональності* цих студентів.

У досліджуваних із низьким показником розвитку суверенності психологічного простору виявлено позитивний зв'язок між показниками суверенності звичок і показниками інтернальності ($r = -0,32$ при $p \leq 0,05$); між показниками суверенності фізичного тіла та показниками прагнення до домінування ($r = 0,30$ при $p \leq 0,05$); також зафіксовано негативний кореляційний зв'язок між показниками суверенності речей і показниками емоційного комфорту ($r = -0,25$ при $p \leq 0,05$). Констатація кореляційних взаємозв'язків дає змогу визначити чітке дотримання цими студентами збереження свого фізичного тіла і привабливості в ознаках честолюбства, похвали, небайдужості до успіху, інколи у зверхності над іншими; їх суверенність звичок як прояв

насильницьких спроб змінити комфортний розпорядок життя локалізує часте переживання приниження, недовіри до своїх почуттів, втрати відчуття бути самим собою, стурбованості, напруженості та невпевненості в собі. Тому в загальному вигляді визначені характеристики верифіковано у комплекс *емоційної фрустрованості*.

Висновки

Після теоретичного аналізу проблеми констатовано, що сфера функціонування людини визначається її психологічним простором, у якому розгортаються основні орієнтири діяльності, а з нею і свідомості й особистості як суб'єкта суспільних відносин. Тобто, кожна людина живе і розвивається у соціальному середовищі, формуючи свій власний психологічний простір, який, на відміну від біологічного простору, відображає упорядкованість і взаємодію певних соціальних зв'язків і процесів, суспільних відносин, їх насиченість і щільність. Особливо важливим є дослідження суверенності психологічного простору в студентів, адже саме у цей віковий період особливо вираженими є ознаки функціонування окресленого феномену.

У результаті проведення дослідження емпірично експліковано відмінності рівнів вираження суверенності психологічного простору студентської молоді. Студенти з високим рівнем суверенності психологічного простору продемонстрували реальну контрольованість життєвого середовища (сприйняття фізичного тіла, території, речей, звичок, соціальних зв'язків і цінностей), що є ознакою соціально-психологічної адаптації та психічного благополуччя людини, й увібрали високі показники автономності, незалежності та самостійності власної особистості; ознаки самоприйняття і прийняття інших та емоційної комфортності визначають комплекс самостійного контролю. У групі студентів із середнім рівнем суверенності психологічного простору відзначено виражену модальну ознаку суверенності території, речей і цінностей, а в показниках

соціально-психологічної адаптованості домінує більш розвинуте самоприйняття, прийняття інших та інтернальності, що у загальній характеристиці оформлено у комплекс інтернальної раціональності цих студентів. У студентів із низьким рівнем суверенності психологічного простору виявилися вираженими модальні ознаки суверенності речей і цінностей, а показники соціально-психологічної адаптованості локалізовані у сфері інтернальності й прагнення до емоційного комфорту, які верифіковано у комплекс емоційної фрустрованості.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. Воно може бути продовжене у напрямі розробки різноманітних прикладних програм прогнозування і формування соціально-адаптаційного змісту особистісного простору студентської молоді.

Література

- Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. Москва : Мысль, 1991. 299 с.
- Бююль А., Цефель П. SPSS: Искусство обработки информации. Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей. Санкт-Петербург : «ДиаСофтЮП», 2005. 608 с.
- Гошовський Я. О. Ресоціалізація депривованої особистості. Дрогобич : Коло, 2008. 480 с.
- Коширець В. В. Інформаційний простір особистості: інтерпретаційні протиріччя визначення. *Психологічні перспективи*. Луцьк, 2010. Вип. 17. С. 118–125.
- Коширець В. В. Психологічні особливості формування особистісного простору студентської молоді: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Острог, 2014. 20 с.
- Максименко С. Д. К вопросу о внутреннем пространстве свободы личности. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / За наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. Вип. 20. С. 7–18.
- Нартова-Бочавер С. К. Понятие «психологическое пространство личности» и его эвристические возможности. *Психологическая наука и образование*. Москва, 2002. № 1. С. 35–42.

- Нартова-Бочавер С. К. Психологическое пространство личности. Москва : Прометей, 2005. 311 с.
- Сербін Ю. Вплив особистісного адаптивного потенціалу студентів гуманітаріїв на процес їхньої адаптації до навчання. *Наука і освіта*. Одеса, 2018. № 5–6. С. 19–25.
- Berlyne, D. E. (2014). Conflict, arousal and curiosity. New York : McGraw-Hill.
- Plutchik, R., & Kellerman, H. (Eds.) (1990). Emotions and psychotherapy: A psychoevolutionary perspective. Theory, research and experience. New York : Academic Press. Vol. 5. P. 3–41.
- Rory, C., O'Connor, & Noel, P. (2001). Sheehy. Suicidal behaviour. *The Psychologist*, 14 (1), 20–24.

References

- Abul'hanova-Slavskaja, K. A. (1991). *Strategija zhizni [Life strategy]*. Moskva : Mysl' [in Russian].
- Bjujul', A., & Cefel', P. (2005). *SPSS: Iskusstvo obrabotki informacii. Analiz statisticheskikh dannyh i vosstanovlenie skrytyh zakonomenostej [SPSS: The Art of Information Processing. Analysis of statistical data and the restoration of hidden laws]*. Sankt-Peterburg : «DiaSoftJuP» [in Russian].
- Hoshovskiy, Ya. O. (2008). *Resotsializatsiia depriyovanoi osobystosti [Resocialization of deprived personality]*. Drohobych : Kolo [in Ukrainian].
- Koshyrets, V. V. (2010). Informatsiinyi prostir osobystosti: interpreta-tsiini protyrichchia vyznachennia [Information space of personality: interpretative contradictions of definition]. *Psykholohichni perspektyvy – Psychological Prospects*, 17, 118–125 [in Ukrainian].
- Koshyrets, V. V. (2014). Psykholohichni osoblyvosti formuvannia osobystisnoho prostoru studentskoi molodi [Psychological peculiarities of the formation of the personal space of student youth]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ostroh [in Ukrainian].
- Maksimenko, S. D. (2013). K voprosu o vnutrennem prostranstve svobody lichnosti [On the issue of the internal space of individual freedom]. S. D. Maksymenko, L. A. Onufriieva (Eds.). *Problemy suchasnoi psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. I. Ohienka, Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy – Problems of Modern Psychology: the Collection of Research Papers of Kamianets-Podilskyi I. Ohienko National University and G. S. Kostiuk Institute of Psychology*, 20, 7–18 [in Russian].
- Nartova-Bochaver, S. K. (2002). Ponjatie «psihologicheskoe prostranstvo lichnosti» i ego jevrysticheskie vozmozhnosti [The concept of «psy-

- chological space of the personality» and its heuristic capabilities]. *Psichologicheskaja nauka i obrazovanie – Psychological science and education*, 1, 35–42 [in Russian].
- Nartova-Bochaver, S. K. (2005). *Psichologicheskoe prostranstvo lichnosti [Psychological space of personality]*. Moskva : Prometej [in Russian].
- Serbin, Yu. (2018). Vplyv osobystisnoho adaptivnoho potentsialu studentiv humanitariiv na protses yikhnoi adaptatsii do navchannia [Influence of personal adaptive potential of students of humanities on the process of their adaptation to studying]. *Nauka i osvita – Science and education*, 5–6, 19–25 [in Ukrainian].
- Berlyne, D. E. (2014). *Conflict, arousal and curiosity*. New York : McGraw-Hill.
- Plutchik, R., & Kellerman, H. (Eds.) (1990). *Emotions and psychotherapy: A psychoevolutionary perspective*. Theory, research and experience. New York : Academic Press. Vol. 5. P. 3–41.
- Rory, C., O'Connor, & Noel, P. (2001). Sheehy. Suicidal behaviour. *The Psychologist*, 14 (1), 20–24.

Гаврилюк Ірина. Емпіричне дослідження рівня вираження суверенності психологічного простору в студентів

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено теоретичному й емпіричному обґрунтуванню модальних ознак психологічного простору студентської молоді у соціально-адаптивному вимірі. Проаналізовано базові конструкти особистісного простору й окреслено вікові та соціально-психологічні характеристики студентської молоді. Зазначено, що повноцінне функціонування особистісного простору інвестує процеси ефективної соціально-психологічної адаптації. Розроблено процедурно-методичне забезпечення вивчення проблеми взаємозв'язку модальних ознак особистісного простору та показників соціально-психологічної адаптації студентської молоді. У дослідженні взяли участь 157 студентів психологічних і соціологічних спеціальностей. Конкретизовано модальні ознаки особистісного простору та з'ясовано профіль соціально-психологічної адаптованості студентів, диференційованих за критерієм суверенності психологічного простору: студенти з високим рівнем суверенності психологічного простору продемонстрували реальну контрольованість життєвого середовища (сприйняття фізичного тіла, території, речей, звичок, соціальних зв'язків і цінностей), що є ознакою соціально-психологічної адаптації та психічного благополуччя людини, й увібрали високі показники автономності, незалежності та самостій-

ності власної особистості; у групі студентів із середнім рівнем суверенності психологічного простору відзначено виражену модальну ознаку суверенності території, речей і цінностей, а у показниках соціально-психологічної адаптованості домінує більш розвинуте самоприйняття, прийняття інших та інтернальності; у студентів із низьким рівнем суверенності психологічного простору виявилися вираженими модальні ознаки суверенності речей і цінностей, а показники соціально-психологічної адаптованості локалізовані у сфері прагнення до емоційного комфорту. Зроблено висновок про детермінацію модальних ознак особистісного простору показниками соціально-психологічної адаптації студентської молоді, оформлених у комплекси соціально-психологічного комфорту особистості: у групі з високими показниками суверенності психологічного простору верифіковано комплекс самостійного контролю; у групі із середніми показниками суверенності – комплекс інтернальної раціональності; у групі з низьким рівнем суверенності – комплекс емоційної фрустрованості. Комплекс самостійного контролю та комплекс інтернальної раціональності визначають позитивні ознаки соціально-психологічної адаптованості особистості, на відміну від комплексу емоційної фрустрованості, який увібрав дезадаптаційні характеристики поведінки студентів.

Ключові слова: психологічний простір особистості, суверенність психологічного простору, соціально-психологічна адаптація, комплекс соціально-психологічного комфорту особистості, студенти.

Гаврылюк Ирина. Эмпирическое исследование степени выраженности суверенности психологического пространства студентов

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена теоретическому и эмпирическому обоснованию модальных признаков психологического пространства студенческой молодежи в социально-адаптивном измерении. Проанализированы базовые конструкты личностного пространства и обозначены возрастные и социально-психологические характеристики студенческой молодежи. Отмечено, что полноценное функционирование личностного пространства инвестирует процессы эффективной социально-психологической адаптации. Разработано процедурно-методическое обеспечение изучения проблемы взаимосвязи модальных признаков личностного пространства и показателей социально-психологической адаптации студенческой молодежи. В исследовании приняли участие

157 студентів психологічних і соціологічних спеціальностей. Конкретизовані модальні ознаки особистісного простору і в'яснен профіль соціально-психологічної адаптованості студентів, диференційованих за критерієм суверенності психологічного простору: студенти з високим рівнем суверенності психологічного простору продемонстрували реальну контролюваність життєвої середовища (всприйняття фізичного тіла, території, речей, звичок, соціальних зв'язків і цінностей), що є ознакою соціально-психологічної адаптації і психічного благополуччя людини, і вибрали високі показники автономності, незалежності і самостійності власної особистості; в групі студентів з середнім рівнем суверенності психологічного простору відзначено виражені модальні ознаки суверенності території, речей і цінностей, а в показателях соціально-психологічної адаптованості домінує більш розвинуте самоприйняття, прийняття інших і інтернальності; у студентів з низьким рівнем суверенності психологічного простору виявилися вираженими модальні ознаки суверенності речей і цінностей, а показники соціально-психологічної адаптованості локалізовані в сфері прагнення до емоційного комфорту. Сделан висновок про детермінацію модальних ознак особистісного простору показателями соціально-психологічної адаптації студентської молоді, оформлених в комплекси соціально-психологічного комфорту особистості: в групі з високими показниками суверенності психологічного простору верифікований комплекс самостійного контролю; в групі з середніми показниками суверенності – комплекс інтернальної раціональності; в групі з низьким рівнем суверенності – комплекс емоційної фрустрованості. Комплекс самостійного контролю і комплекс інтернальної раціональності визначають позитивні ознаки соціально-психологічної адаптованості особистості, в отличие від комплексу емоційної фрустрованості, який включає дезадаптивні характеристики поведінки студентів.

Ключові слова: психологічне простору особистості, суверенність психологічного простору, соціально-психологічна адаптація, комплекс соціально-психологічного комфорту особистості, студенти.